

ŞAMAN KELİMESİNİN KÖKENİ ÜZERİNE*

(Türkçe-Moğolca Ses Tarihi İçin Birkaç Not)

GYULA NÉMETH

Kısa bir süre önce yayımlanan ses tarihiyle ilgili iki makalede¹, Türkçenin ses tarihi konusunu, bana göre şimdiye kadar gerektiği gibi değerlendirilmeyen bir tarzda açıklamayı denedim. Bu makalelerde Osm. *t-*, *d-* ~ Tat. *t-*² ve Çuv. *i* ~ Tat. *a* tarihini Mançu-Moğolca karşılıklarından istifade etmek suretiyle açıklamaya çalıştım. Aşağıdaki sonuçları esas alarak ilk aşamada birbirini izleyen şu sonuçlara ulaştım :

1. Osm. *t-* ~ Tat. *t-* ~ Moğ. *ç-*.

Örnek³ :

Osm. *tala-* 'dalamak; yağmalamak' ~ Tat. *tala-* 'dağıtmak, kavga etmek, yağmalamak' (~ Yak. *tal_* - 'çapulculuk etmek, soymak, gasbetmek') ~ Tung. *çola-* 'çalmak, yağmalamak'.

Osm. *taş* 'taş' ~ Tat. *taş* 'aynı' (~ Çuv. *çul* 'aynı') ~ Moğ. (Bury.) *çol_*, edebî dilde *çilagun* 'aynı'.

Osm. *taş-* 'taşmak, su basmak' ~ Tat. *taş-* 'aynı' ~ Moğ. *çalgi-* 'aynı'

Osm. *tavuk* 'tavuk' ~ Tat. *tagu, taka* 'aynı' (~ Çuv. *çege* 'aynı') ~ Mançu. *çoko* 'aynı'

Osm. *temiz* 'temiz, saf' ~ Tat. *temiz* 'aynı' ~ Moğ. *çeber* 'aynı'

Tat. *teñ* 'eşit, denk' ~ Moğ. *çeñ* 'önem, değer, ödül'

Osm. *ter* 'ter' ~ Tat. *ter* 'aynı' ~ Moğ. *çer* 'vücuttaki her tür sıvı; balgam'.

Osm. * *tolu* (bugün : *dolu*; bkz. *doldur-*) 'dolu' ~ Tat. *tolu* 'aynı' ~ Moğ. *çolu* 'aynı'.

* *Über den Ursprung des Wortes Šaman und einige Bemerkungen zur türkisch-mongolischen Lautgeschichte*, Keleti Szemle, vol. XIV, 1-2, Budapest, 1913, s. 240-249.

1 Egy török-mongol hangtörvény (=Türkçe-Moğolca Bir Ses Kanunu), NyK. XLI. 401-412. -A török-mongol a-féle hangok fejlődése a esuvasban (= Türkçe-Moğolca a Sesinin Çuvaşçadaki Gelişimi), Nyk. XLII. 75-85-Bk. ZDMG. LXVI. 556.

2 Bu yeni terimi (Tatarca) kullanmaya mecbur oldum. Bu terimle Yakutça ve Çuvaşça dışındaki bütün Türk dilini kastediyorum. Önceden kelimeyi "Müşterek Türkçe" anlamında kullandım, ancak bu çok daha fazla yanlış anlamalara vesile oldu.

3 Tek tek bir araya getirmelerle ilgili gerekli açıklamalar Macarca makalemde bulunmaktadır. Bunların burada zikri gerekli değildir.

Osm. *tomruk*, *tomrucak* ‘tomurcuk’ ~ Moğ. *comorlik* ‘aynı’

2. Osm. *d-* ~ Tat. *t-* ~ Moğ. *s-*.

Osm. *dal* ‘dal’ ~ Tat. *tal* ‘aynı’ ~ Moğ. *salaga* ‘aynı’

Osm. *danı-*, *tanı-* ‘tanımak’ ~ Tat. *tanı-* ‘tanımak, bilmek, öğrenmek’ ~ Moğ. *sana-* ‘düşünmek, hatırlamak’ ~ Mançu. *sa-* ‘görmek; gözlemek; bilmek’.

Osm. *dağıl-* ‘dağılmış olmak’, *dağıt-* ‘dağıtmak’, *darı* ‘darı’ ~ Tat. *tara-* ‘birbirinden uzaklaşmak, ayrılmak, dağılmak’, *taragan* ‘darılar’ ~ Moğ. *sar-ni-* ‘dağılmak’⁴.

Osm. *deri* ‘deri, cilt’ ~ Tat. *teri* ‘aynı’ ~ Moğ. *sarisun* ‘deri’

Osm. *dilki* ‘tilki’ ~ Tat. *tülki* ‘aynı’ ~ Mançu. *solaki* ‘aynı’

Osm. *diri* ‘canlı’ ~ Tat. *tirik* ‘aynı’ ~ Moğ. *seri-* ‘yetişmek, büyümek’

Osm. *dogan* ‘doğan’ ~ Tat. *duygun*, *tuygun*, *tuygar*, *tuykar* ‘doğan, tarlakuşu’ ~ Moğ.

şibagun, ‘kuş’, *şibaguçi*, ‘şahinci, şahin avlayan, besleyen’ MELIOR. AFM.: sovan (belki de sovân) ‘aladoğan’⁵.

Osm. **dozgak* ~ Tat. *tozgak* ‘kamuş çiçeği’ ~ Moğ. (Bury.) *surga*, *sorgo* ‘baklık çiçeği’

Osm. *dün* ‘gece’ ~ Tat. *tün* ‘aynı’ ~ Moğ. *süni*, *söni* ‘aynı’⁶

İkinci makale çok tartışmalı Çuv. *ı* (~ Tat. *a*) problemini işliyor. Bu konuyla ilgili araştırmalarımın kesin sonuçları aşağıdaki gibidir :

1. Tat. *a* ~ Moğ. *a* ~ Çuv. *ı*

Tat. *aygır* ‘aygır’ ~ Çuv. *ire* ‘aynı’ ~ Moğ. *acirga* ‘aynı’.

Tat. *altın* ‘altın’ ~ Çuv. *ilttèn* ~ Moğ. *altan* ‘aynı’.

Tat. *aru* ‘saf, iyi’ ~ Çuv. *irè* ‘aynı’ ~ Moğ. *arigun* ‘aynı’.

Tat. *yak-* ‘yakın gelmek’ *yagın*, *yaguk* ‘yakın’ ~ Çuv. *siveh* ‘aynı’ ~ Moğ. *da-*

4 Bu etimoloji meselesi, bir makalemdede oldukça ayrıntılı bir şekilde işleniyor : “A törük Mongol nyelvisvishnyshoz” (Türkçe-Moğolca Dil İlişkilerine Dair), NyK. XLIII.

5 Bk. önceki dipnot.

6 Bulgularımın doğruluğu Ramstedt tarafından bir makalede “Egy állítólagos török-mongol hangtörvény” (=Sahte Bir Türkçe-Moğolca Ses Kanunu, NyK. XLII 69 ff) şüphıyla karşılandı. Onun tafsilatlı izahları, aslında birkaç nokta bakımından beni aydınlattı, ancak düşüncemi temelde değiştirmede. Şayet ben örneğin Türk. *dün* ‘gece’ *tülki* ‘tilki’ kelimelerini Moğ. *süni* ‘gece’, Tung. *solaki* ‘tilki’ kelimeleriyle birleştirirsem, bu, Ramstedt’in yaptığından, yani Moğ. *süni* ‘gece’ Türk.-Moğ. *sön-* ‘sönmek’ fiilinden, Türk. *tilki* ‘tilki’ daha önceden varlığı kabul edilen *til-* ‘silip süpürmek’ birleştirmesinden daha kabul edilebilir bir şey olur. Onun eleştirilerini bir makalede teferruatlı olarak ele aldım. “A törük-mongol nyelvisvishnyshoz” (=Türkçe-Moğolca Dil İlişkileri Hakkında) NyK. XLIII.

gan ‘yakın’.

Tat. *kaz-* ‘kazmak’ ~ Çuv. *hur-* ‘aynı’ ~ Moğ. *haru-* ‘aynı’.

Tat. *tay* ‘tay’ ~ Çuv. *tıga* ‘aynı’ ~ Moğ. *daga* ‘aynı’.

Tat. *talkı-* ‘saçağı olan bitkilerin saplarını ovmak suretiyle saman ve çerçöp-
lerini ayıklamak’ ~ Çuv. *tilla-* ‘aynı’ ~ Moğ. *sigal-* ‘kendir veya keten dövmek’

2. Tat. *a* ~ Çuv. *u* ~ Moğ. *i, ü* (< **i*)

Tat. *bar* ‘hepsi’ ~ Çuv. *pur* ‘aynı’ ~ Moğ. *büri* ‘aynı’

Tat. *yalın* ‘alev, şule’ ~ Çuv. *sulım* ~ Moğ. *nüle* ‘aynı’

Tat. *yaş* ‘gözyaşı’ ~ Çuv. *sul* ‘aynı’ ~ Moğ. *nilbusun* ‘aynı’

Tat. *san-* ‘düşünmek, amaçlamak’ ~ Çuv. *sun-* ‘arzulamak, bahşetmek, iste-
mek’ ~ Moğ. *sinu-* ‘şiddetle arzulamak’.

Tat. *sarı* ‘sarı, sarışın, beti benzi solmuş’ ~ Çuv. *suri* ‘beyaz’ ~ Moğ. *sira*
‘sarı’.

Tat. *saz* ‘bataklık, balçık’ ~ Çuv. *sur* ‘aynı’ ~ Moğ. *şiger* ‘aynı’

Tat. *taş* ‘taş’ ~ Çuv. *çul* ‘aynı’ ~ Moğ. *çilagun* ‘aynı’.

Türkçe ve Moğolcanın eski akraba diller olduğu varsayımı, Türk-Moğol dil
biliminin kendisi kadar eskidir. Biz bu meselenin aslını araştırmayı deneyeceğiz.

Mükemmel bir Türkçe ses tarihi araştırması yapan Grönbech, Moğolcayı ta-
mamen görmezlikten geliyor ve Pedersen de (ZDMG, LVII. 537) onun yaklaşı-
mını tamamen destekliyor. Çuvaşça ve Yakutçanın hususiliğinin Proto-Türkçe
açısından dikkate alınmayacağı iddiasıyla birlikte, bu görüşün, benim düşünce-
me göre prensip olarak kabul edilebilirliği ne kadarsa, edilemezliği de o kadar-
dır. İzlenecek usulü bundan sonraki araştırmalar gösterecektir.

Türkçe ile Moğolca arasındaki ilişkilerin bir bölümü yakın zamanlarda Zol-
tán Gombocz tarafından gösterildi. (NyK. XXXV, KSz. XIII, Bulg.-Türk.
Lehnw. Hfors, 1912) ; onun bu araştırmaları, benim için bir hareket noktası oldu.

Ramstedt, çok sayıdaki etimolojik çalışmalarında ses tarihinin açıklamasına
birçok katkıda bulundu. Günümüzde genel geçerlilik kazanmış görüşü, aşağı yu-
karı şu şekilde formüle edilebilir: Türkçe ve Moğolca akrabadırlar. Onların baş-
langıçtan beri mi akraba oldukları, yoksa bu akrabalığın uzun süre birlikte yaşa-
ma sonucunda mı meydana geldiği Rang’ın ikinci sorusudur.

Şimdi, ben, bu meselenin, Türkçe-Moğolca dil tarihindeki problemlerin en
önemlisi olduğunu ve hiçbir zaman gözden uzak tutulmaması gerektiğini düşü-
nüyorum. Şayet Moğolcadaki Türkçe unsurlar bir taraftan karakteristik Çuv. hu-

susiyetlerin, diğer taraftan karakteristik bir Tatarca sesin (y-, c-) (hatta bazen aynı kelimeler içerisinde farklı gelişmelerin) göstergesi olursa, biz burada dil tarihi araştırmalarının ses tarihi kronolojilerinin en güvenilir rehberlerini araştırmak zorundayız. Bu görüşü daha önce de sık sık ifade ettim: bk. *Die türkische-mongolische Hypothese* (ZDMG. LXVI. 549-576) ; *A török-mongol nyelviszozhoz* (NyK. XLIII). Bu makalelerde iddiam için bazı deliller zikrediliyor. Şimdiye kadarki araştırmalarımdan sonra Türkçe ile Moğolca arasındaki temasları dört devreye ayırarak incelemek istiyorum :

- I. İlk Dil Temasları= Proto Akralalık
- II. Bulgarca (=Eski Çuv.)-Moğolca Temaslar.
- III. Tatarca-Moğolca Temaslar
- IV. Yakutça-Moğolca Temaslar

Devrelerin her biri, genellikle ve büyük bir oranda ve aşağıdaki şekilleriyle karakterize ediliyor :

I. Moğ. n-, d- ~ Tat. y-; Moğ. s- ~ Osm. d-, Moğ. c- ~ Osm. t-; Moğ. a~ Çuv. t, Moğ. i ~ Çuv. u; Moğ. c- ~ Çuv. y- ~ Tat. k- ~ Mançu. s-; dil yapısı; ünlü uyumu; ek.

II. Rotasizm ve lambdasizm; ek.

III. Formların büyük oranda ve çoğunlukla tam anlamıyla benzerliği (< Tat.); özellikle doğu Tatar dialektlerinde çok sayıda Moğolcalaşmış yabancı kelimeler. Tek tek ekler (< Türk.)

IV. Yakutçada dil tarihi açısından tamamen önemsiz, Moğolcalaşmış daha yeni yabancı kelimeler (Yakutça fonetik hadiselerinden yakında yayımlanacak olan bir yazımda daha kapsamlı olarak bahsetmeyi düşünüyorum.)

Bundan sonraki cümleler, I. devrenin tanınmasına yeni bir katkı olacak.

Çuvaşça y-nin birkaç durumda Tat. k-nın karşılığı olması daha önceden farkedilebilirdi⁷. Türkçenin yardımıyla bu meseleyi çözmek için boşuna uğraştım, sonunda Moğolca karşılıkların terkipleri vasıtasıyla, özel meseleleri aydınlığa kavuşturmayı başardım. Bunun yukarıdaki varsayımımın kabul edilmesine çok katkıda bulunacağını sanıyorum.

Araştırmalarımdan sonuçları aşağıdaki gibidir :

7 Bk. : Radloff, *Phonetik* § 194, Asmarin, *Mat.* § 45, Grönbech, *Forst* § 83, (KSz. IV. 231), Pedersen, *ZDMG.* LVII. 555-6.

Tat. Çuv.	Yak.	Moğ.	Mançu.	Tung.
k- y-	x-	c-, ç-	s	ş, s, ş

Deliller:

1. **Kam.** Tel. Alt. Leb, Şor, Sag., Kaç., Küer., Soy. Kum. Uyg.R. *kam* ‘şaman’ Bar.R. *kamdi-* ‘kehanette bulunmak’ Çağ.R. *kamla-* ‘iyileştirmek, tedavi etmek’ Şor., Leb., Sag., Koyb., Kaç., Küer.R. *kamna-* ‘şamanlık yapmak’ Alt. Tel.R. *kamda-* ‘aynı’, *kamdat-* (faktitif şekli). Kum.R. *kamlık* ‘şamanlık yapmak, peygamberlik yapmak, kehanette bulunmak, büyücülük’.

~ Çuv. PAAS *yum* : *im-yum* ‘iyileştirici sihir formülleri’ Çuv. NIK. *yumèş* ‘şaman’, Bkz. Munkácsı, NyK. XXXII, 438 f.

~ Manç. ZACH. *sama, saman* ‘şaman; rahip, kâhin, üfürükçü; ruhban sınıfı’; *şamaşa-* ‘şaman; büyücü; falcı; üfürükçü’; *samda-* ‘Şamanı, putların ruhları önünde görkemli bir şekilde törene, mucizeler yaratmaya davet etmek’; *sa-* ‘öğrenmek, haber almak; anlamak; kavramak’.

~ Tung. GRUBE *şama* ‘Şaman’ / M. *şama, şama* / O. *şam, Oroç. şama* / MA. *saman* / M. C. UT. *saman* / Ud. *şaman, saman*, / K. *hamán* / ?? Tung.GRUBE *sa-* ‘bilmek’

Moğolcaya has karakteristik bir özellik vasıtasıyla Moğolca şekillerin olmadığını, Soğutça *tabu*’ yu açıklarsam fazla yanılmayacağımı sanıyorum. (Bk. RUDNEW, Materialı po govoram vostoçnoy Mongolii, s. 204-205 ve mezkur alıntı). İfade edilemeyen birçok Moğolca kelime vardır; bunun için bu kelimeler, tarif edilen veya diğer kelimelerin yerine geçebilen kelimelerdir. Bunun yanında tek tek kelimelerin tamamen kaybolması, kolaylıkla anlaşılabilir.

Böylelikle çok tartışmalı “şaman” kelimesinin kökeni meselesi, kesin bir şekilde çözümlendi, buna göre bu kelime, Türkçe-Moğolcanın en has, en asıl unsurudur.

Kelimeyle ilgili daha önceki görüşleri aşağıdaki gibi takdim ediyorum :

Grdr. D. İran. Fil. I. B. 2. Abt. (P. Horn, *Neupersische Schriftsprache*) s.7 : “...Daha eski dönemde, köken bakımından Hintçe yabancı kelimelerin sayısı azdır; bu döneme ait olanlar şunlardır : ... *şaman* ‘Tanrı’ya tapan, Şaman’ Schahn. 1450, 95; Skr. *Şramañá* ‘dilenci, rahip, derviş’” - Heyse. *Fremdwörterbuch* : “*Şamane*<Skr. *Şama* ‘Yanılıp hata yapanları başışla ve kendine dikkat et’”. - Mune Sanders: *Encyl. Wb. Der engl. u. deutsch. Spr. : Mongolisch*” (!).- *The Century Dictionary*, V. (William Dweight Whitney) “Fars-Hint *shaman* ‘putpe-rest’ Littre, *Dictionnaire de la Langue Français* I.: *chaman* ‘Kuzey Asya’da oturan kavimlerde budist rahibin adı; Sanskritçe *sramanas* sözünün değişmiş şekli

(Pischel, Völkerkunde 274.s.)

Ch. de Harlez, *La religion nationale des tartares orientaux Mandchous et Mongols, comparé à la religion des anciens Chinois*, Bruxelles, 1887, 28.s.⁸): “*Saman* sözünün kökeni ve anlamı hâlâ karanlıktır. Bazıları, bunu Sanskritçe *çramana* ‘münzevi’ sözünden kaynaklanan Palice *samana* ile birleştirmeyi düşündü. Bunu Brahman münzevilerinin veya Budizm mensuplarının adına bağlamak hiç mümkün değildir. Onların meslekleri, yaşama şekilleri bundan çok farklıdır. Diğer yandan *saman* sözü Tartarya’nın doğu ucuna kadar kullanıldı, Hindistan’tan gelmiş olsaydı, dağların ötesinden geçerek, Orta Asya’da ortama uymuş olurdu. Mançu-Tunguz kabilelerinin Hindistan ile hiç doğrudan ilişkileri olmamıştı ve kendilerine Budizmden her hangi bir şeyi haber veren Çinliler de Budist din adamlarını belirtmek için bu sözü hiç kabul etmemişlerdi. Bunun yanında, Çinliler, *sha-men* birleşik terimini kullanıyorlar ve bunu Mançuca *saman* sözünden kesinlikle ayırmıyorlardı; çünkü birincisini *kin-lao* ‘münzevi, büyücü’ ile, ikincisini de *tchu-shen-jin* ‘ruh çağırın kişi’ ile açıklıyorlardı. Schott, *saman* sözünü açıklamak için onu Mançuca *sa-* ‘bilmek; görmek’ ile birleştirir⁹; oysa doğruluğuna tamamen inanmak gerekir ki Mançucada *-man* eki hiç yoktur. Ben bunu daha ziyade *samdambi-* ‘büyü davulunu çalmak’ ile birleştirir ve bu davulu yapan eski bir *saman* şeklini kabul ederdim.¹⁰ (Bk. *Revue de l’histoire des religions*, XLVII, 52, A. van Gennep, ‘chamanisme’ sözünün kullanımı).

2. *Kar* Tat.R *kar* ‘kar’ / Şor., Sag. KoybR. *kirâ*¹¹ Bu da mümkün değildir) Kırağı / Kır. Bar. Kas. Kum.R. *kirav* ‘kırağı., (Kırg.) ‘ter’ / Osm.R. *kiragu* ‘kırağı’ /kkir. Kys.R. *kiro* ‘aynı’ / Kas.R. *kirpak* ‘sulu kar’ / ? Sag. Koyb. Şog, Osm.(R). *kır* ‘kır renkli’.

~Çuv.PAAS *yur* ‘kar’.

~ YakPEK *har* ‘kar’ *kibag*, *kirasa*, ‘ince kar’, *kirasa*, *gar*, *kirpai* ‘ilk kar’.

~MoğKow. (2112) *car* ‘kat yüzeyinde buzun yatması’, (2094) *casun*, *casu* ‘kar’ / Doğu Moğ.Rudn. *cas(u)* ‘kar’ / Moğ.Kow (2546) *kiragun* ‘beyaz buz, kırağı’ / Bury. PODG. *hiru* ‘kırağı’.

3. *Kal-*. OsmZENK. *kal-* ‘kalmak, olmak, olmak, arta kalmak, geride kalmak, artmak, birinden daha uzun ömürlü yaşamak, gelmemek, uzak kalmak, geri kalmak, arta kalmak, bir şeyden vazgeçmek, ihmal etmek, unutmak, vazgeç-

8 Bk. Schott, Über den Doppelsin des Wortes Schamane und über den tungusischen Schamanen-Cultus am Hofe der Mandju-Kaiser. Phil.-hist. Abh. d. kön. Akad. d. Wiss. zu Berlin. Aus dem Jahre 1842. Berlin 1844, 261-268.s.

9 Zachrow’da da bulunan bu açıklamayı, kabul edilebilir bulmuyorum.

10 Bu da kabul edilemez.

11 Tatarcadaki a ~ i değişikliğini, Yakutça üzerine fonetiğimdeki ekleme içinde daha ayrıntılı ele alacağım.

mek, durumunda olmamak, engellenmiş olmak, meselesini, işini ihmal etmek, unutmak, eksik olmak, eksik bulunmak, ayrılmak, uzaklaşmak, eksik olmak, Tat.R. *kal-* ‘kalmak, bir meselede mağlup olmak, çökmek, çürümek, bozulmak, ölmek, bir meseleden uzak kalmak’ / Çag.R. *kala-* ‘gecikmek’ / Tob.R. *-kala-* ‘yorulmak’

~ÇuvPAAS. *yul-* ‘kalmak’

~YakPEK. *hal-* “duraklamak, kalmak”

~MoğKow. (2097) *calay-* ‘yolda her hangi bir kişiyi geçirmek, yer vermek için ayrılmak; açılmak’ MoğKow. (2086) *cagali-* ‘donakalmak, kanı donmak; aklın kabullenemeyeceği bir duruma düşmek, şaşırarak; yorulmak’.

~TungCASTR. *salûm* ‘ayrılmak’, *salugâm* ‘ayrılmak’.

4. Kan. Tat. *kan* ‘kan’

~ÇuvPAAS. *yun* ‘aynı’

~YakPEK *han* ‘aynı’

~MoğKow.(2153) *çisun*, *çisu* ‘kan’ / HalhaPODG. *cusun*, *çusun* ‘aynı’ / BuryPODG. *şughan*, *şughun* ‘aynı’ /Doğu MoğRUDN. (DB.) *sot* ‘aynı’.

~MançZACH. *sengi* ‘aynı’

~TungGRUBE. *seksa* ‘aynı’ / O. *söhse* / Oroç. *sekse* / Oroç. L. *siaksa* / Man. *saksä* / C. *säksä*, K. *saukşa* / Ud. *säuksä*, *sähä* / UT. *sâgşa* / B. Ob. Ang. *şokşo* / Yen. *şoşa* / C. *sehkîh* / Lam. *sugäl* / WT. *höksa*.

Türkçe *-n* kolaylıkla açıklanabilir.

5. Kar. Kır. Kşg.R. *kar* ‘üst kol, pazu’ / Tel. Alt. Leb. Kum. Uyg. Çag.R. *karı* ‘kol’ / Leb. Şor, Sag. Küer. *karba-* ‘eliyle yakalamak, tutmak, ağızyla kapmaya çalışmak’ / Leb. Şor, Sag. Koyb.R. *karbak* ‘tutma, yakalama, olta; şaka’ / Tar. Kum. Kas. Kır. Kkır. Tel. Alt. Kumd. Çag. Kar.R. *karma-* ‘tutmak, yakalamak, kavramak, yakalamak, sürüklemek, sürükleyerek götürmek, parmakla dokunmak, yakalamak, el yordamıyla yürümek, hissetmek, dokunmak, yakalamak’ / Tat.R. *karmak* ‘kopça, çengel’.

~YakBÖHTL. *carba-* ‘uzuvların yardımıyla yüzmek (insanlar ve dört ayaklı hayvanlar için)’.

~ MoğKow.(2113) *carba-* ‘birine el kaldırmak; yakalamak; el ve ayakları yukarı çekmek, tartaklamak, itelemek’; *carbagun* ‘kol kemiği, pazu’; Moğ. *kar* ‘kol, pazu’

~MançZACH *sarbaşa-* ‘rakibi mücadelede tutmak, yakalamak, yenmeye ça-

lıışmak, kendine doğru çekmek, savaşmak, yarışmak'

BÖHTLINGK' in Yak. kelimeyle ilgili açıklaması kabul edilemez: Moğ. *haiba-* 'yüzmek (su kuşları vs.)'

6. *katun*. Tat.R. *kadın, katın* 'kadın' *katın, kazın, kayın*, 'kadının akrabaları'

~ MançZACH. *Sadun* 'dünür, kayın, kız veya damat tarafı'.

7. *Kol*- Kum. Uyg. Kar. Çağ.R. *kol-* 'rica etmek, istemek' / Kırg.R. *kola-* inmek, binmek, yüksekte aşağıya inmek' / ÇağPDS. *kola-* 'istemek, rica etmek'.

~ MoğKow. (2205) *culuit-* 'inmek; aşağı eğilmek; gayretle meşgul olmak, kendini vermek, bağlanmak'.

~MançZACH. *solı-* "davet etmek, çağırarak, kendine doğru çağırarak; rica etmek-misafirlığe veya göreve davet etmek."

Bk. Almanca *bitten, beten* 'rica etmek, istemek, dua etmek' aslen 'beklemek, kalmak, dayanmak, katlanmak, sabretmek' (FICK, EtWb. III. 270).

Çeviren: Özlem NEMUTLU